

Geleneksel Kutnu Kumaşı Üzerine Deneysel Yüzey Tasarımları

Doç. Dr. Ebru Çoruh
Elif Burcu Binboğa

Makale Geliş Tarihi: 21.07.2020
Yayına Kabul Tarihi: 17.03.2021

Özet

Kutnu kumaşı 16. yüzyıldan itibaren Gaziantep'te dokunan bir kumaş türüdür. Kutnu kumaşının atkısı pamuk, çözgüsü ipektan dokunmaktadır. Yüzyıllardır varlığını sürdürerek günümüze kadar gelen kutnu kumaşı, Ülkemizin geleneksel sanatları açısından gündemde tutulması gereken bir değerdir. Bu çalışmada her geçen gün azalan usta sayısı ile varoluş mücadelesi veren sanat dalına deneysel yüzey tasarımları ile farklı bir soluk getirmek ve kutnu kumaşının farklı bir yönünün ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda 4 adet dokuma tasarımı yapılmış ve tasarımlar dokunmuştur. Kumaş tasarımları endüstriyel üretime uygun hale getirilmiştir. Dokuma sanatı ile yaratıcılığın birleşiminden doğan çarpıcı ve estetik görünüm oluşturmanın yanı sıra, teknik dokunuşlar yapılarak trend renklerle desteklenmiştir. Sonuç olarak 4 farklı yüzey tasarımı yapılarak kutnunun eşsiz dokusu vurgulanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Kültür, Gaziantep, Dokuma Sanatı, Kutnu Kumaşı, Yüzey Tasarımı

EXPERIMENTAL SURFACE DESIGNS ON TRADITIONAL KUTNU FABRIC

Abstract

Kutnu fabric is a type of fabric woven in Gaziantep since the 16th century. Kutnu fabric weft yarn is cotton and its warp from silk. Kutnu fabric, which has survived for centuries and has survived to the present day, is a value that should be kept on the agenda in terms of the traditional arts of our country. In this study, it is aimed to bring a different breath to the art branch that struggles for existence with the decreasing number of masters day by day with experimental surface designs and to reveal a different aspect of kutnu fabric. For this purpose, 4 weaving designs were made and the designs were woven. Fabric designs have been made suitable for industrial production. In addition to creating a striking and aesthetic appearance arising from the combination of the art of weaving and creativity, it is supported with trend colors by making technical touches. As a result, 4 different surface designs were made and the unique texture of the box was tried to be emphasized.

Keywords: Culture, Gaziantep, Weaving Art, Kutnu Fabric, Surface Design

1. Giriş

Kutnu kumaşı 1600'lü yıllarda Suriye'den Gaziantep'e göç eden ustaların yetiştirdiği çıraklar vasıtası ile yayılmış, padişahlardan yöre halkına kadar geniş bir kullanıcı kitlesine sahip olmuştur. Üretimin artışıyla Gaziantep'in İpek Yolu üzerinde olmasının etkisi büyüktür (Öner, 2019:131). 1900'lü yıllara kadar yoğun bir biçimde üretimi devam eden kutnu kumaşı 1. Dünya Savaşı'nın başlaması ve Sanayi Devrimi ile üretim yoğunluğunu kaybeder. Günümüze azalarak ulaşan kutnu kumaşı korunması gereken bir sanat türü olarak yaşatılmaktadır (Eraslan ve Atalayer, 2013:252).

Kutnu kumaşının atkısında pamuk, çözümlünde ipek (suni ipek, floş) kullanılmıştır. Farklı renk ve desen çeşitliliğine sahip olup çoğunlukla ince çizgi ve şeritlerden oluşmaktadır (Alan, 2011: 30). Kutnu dokumalarının kendine has renkleri, dokunuşu ve desenlerinin çeşitliliği ile Doğu memleketlerine özgü bir kumaştır. Uzunlamasına renkli şeritlerden oluşan bu dokuma yollu bir kumaştır (İnalçık, 2008,109). Bazı araştırmacılar kutnu kumaşını "dünyada basma sanatı yok iken ipeğin çeşitli boyalar ile defalarca bastırılması ile kendine has motifler verilerek elde edilen, Türkiye'de yalnızca Gaziantep'te dokunan ipekli bir dokuma türüdür. Zarafet, gösteriş ve estetik ifade eden kutnu kumaşının hammaddesi ipek ve pamuk ipliğidir" şeklinde tanımlar (Özmen, 2012: 91).

Kutnu kumaş çeşitlerinden bazıları; Hindiye Kutnu, Çiçekli Furş, Çiçekli Mecidiye, İnce Kalem, Meydaniye, Kemha Kutnu, Çiçekli Kırmızı Furş, Düz Mecidiye, Müflüs, Mercan Kutnu, Çiçekli Şahiye, Sultan, Kemha, Şahiye Kutnu, Kerasi Kutnu, Çiçekli Vişneli Furş, Çiçekli Mecidiye, Sarı Meydaniye, Elvanlı Kutnu, Şalşapik şeklindedir. Gaziantep'te ikat tekniği ile boyanan kumaşlar aldığı şekile göre farklı isimlendirilebilir (Yardımcı, 2016:224).

Çözgüsü 4000-5000 arasında olan dokumalar kutnu kumaş olarak adlandırılır, temel dokuma yapılarında saten türü dokuma kullanılmıştır. Çözgüsü 3000-4000 arasında olan dokumalar çizgili bağlama batik ile desenlendirilir, meydanaye olarak adlandırılır, temel dokuma yapılarından bezayağı örgü raporuna sahiptir. Çözgüsü 2000-3000 arasında olan dokumalar çizgili bağlama batik ile desenlendirilir, bezayağı örgü raporu kullanılır ve alaca kutnu olarak tanımlanır.¹

Kutnu kumaş dokuma aşamasına geçmeden önce söküm, boyama ve me-

zekçilik işlemlerinden geçirilir. İstenen çözgü sayısına ulaştıktan sonra çile haline getirilir ve boyama işlemi uygulanır. Geçmişte doğal boyalar kullanılırken, günümüzde kimyasal boyalar kullanılmaktadır. Boyama işleminden sonra kayısı ağacı reçinesinden elde edilen bir haşıl işlemi uygulanır. Dokumaya hazır hale gelen çözgüler gücü tellerinden geçirilir ve taharı yapılır. İstenen desen, örgü raporu ya da kalınlık her taraftan kaç adet çözgü geçirileceği belirlenir. Kutnu kumaşı 7 ile 17 çerçeve arasında kamçılı tezgâhlarda dokunur. Bu tezgâhların gücü telleri pamuktan oluşur. Kumaşın dokunmasının ardından tavlama, haşıllama, cendereleme, mengeneden geçirme işlemleri yapılır (Alan, 2011: 51-70).

Sanayi devrimi, gelişen teknolojiler ve sürekli değişen moda trendleri karşısında zayıflayan kutnu kumaşı önceki dönemlerde gördüğü ilgiyi kaybetmiştir. Azalan ilgi ile doğru orantılı olarak kutnu ustaların sayısı da gün geçtikçe azalmıştır. Kutnu kumaşı Türkiye ve Gaziantep için önemli bir kültürel değerdir. Günümüzde projeler, tanıtımlar ve çeşitli girişimler ile yaşatılmaya çalışılmaktadır (Öner, 2019: 133-135). Gaziantep yöresinde dokunan kutnu kumaşı gerek onu dokuyan ustaları gerekse de geleneksel giyimdeki kullanım alanları olsun geçmişten günümüze kadar geçirdiği süreçte imalatı ile el işçiliği ve kullanım alanları ile halkın kültürel mirasını oluşturmaktadır.

Moda tasarımcılarının koleksiyonlarında etnik öğeleri işleyerek güncel tasarımlar yapmaları, kültürel değerlerimiz konusunda farklı ve özgün tasarım kültürü oluşturmamızı sağlayacaktır (Ocakoglu, 2018:1586). Kutnu kumaşı ile Zeugma mozaiklerinde yer alan bordür desenleri harmanlanarak giysi tasarımları yapılmıştır. Gaziantep'in ev sahipliği yaptığı iki kültür öğesinin giysi tasarımına yansıtılarak kültürel mirasa sahip çıkılması adına tasarımlar sunulmuştur (Avcioğlu ve Sayar, 2020:508). Ülkemizde dokumacılık alanında farklı bölgelerde o bölgeye özgü özellikleri olan dokumalar yapılmıştır. Gaziantep ilinde ise kutnu-alaca ve meydanaye dokumacılığı Ülkemiz el dokuma sanayisine ekonomik ve kültürel boyutta önem kazandırmıştır. Kutnu kumaşı 21. Yüzyıl içerisinde modernize edilerek yeni tasarımlar ile yaşatılmaya ve kullanılmaya başlanmıştır.

Çalışmada, kutnu dokumanın özelliklerini içeren yöntem ve kaynaklar araştırılıp, analiz edilmiş, bu çalışmalardan yola çıkılarak kutnunun farklı bir yönünün ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Bu hedef doğrultusunda dokuma sanatı ile yaratıcılığın birleşiminden doğan çarpıcı ve estetik görünüm oluşturmanın yanı sıra teknik dokunuşlar ve 2020-2021 trend renkleri ile desteklenmektedir. Sonuç olarak 4 farklı yüzey tasarımı yapılarak kutnunun eşsiz dokusu vurgulanmaya çalışılmıştır.

¹ <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/gaziantep/nealinir/kutnu-kumasi> (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı) 19 Nisan 2020.

2. Amaç ve Yöntem

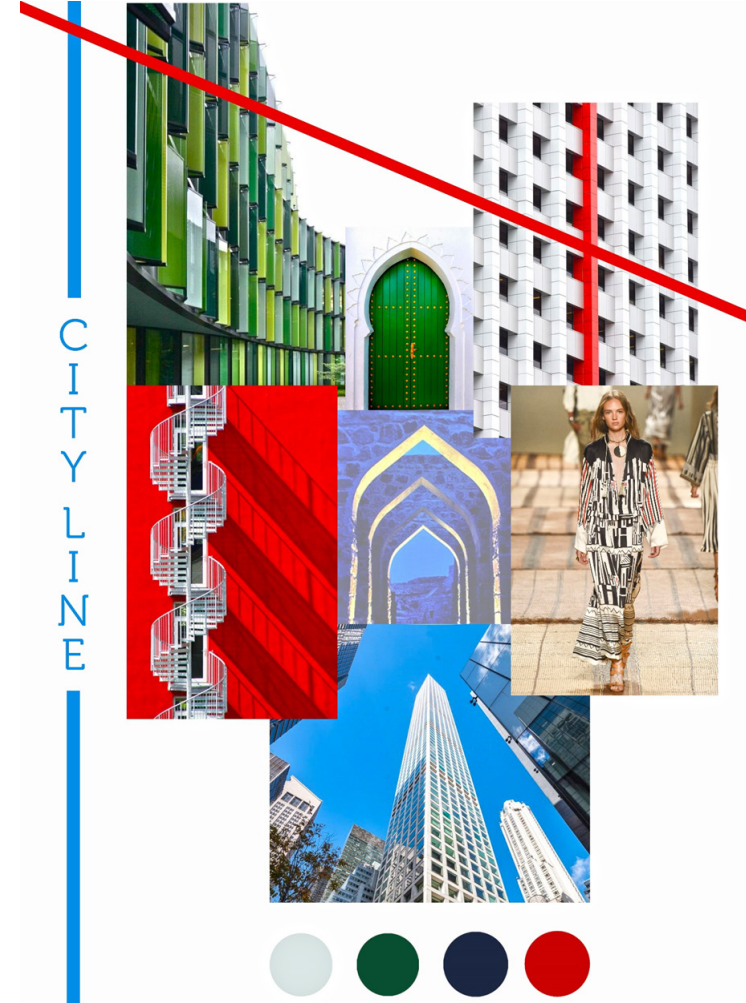
Kutnu kumaşı kendine has birçok özelliği bulunan hassas ve meşakkatli bir kumaş türüdür. Şimdiye kadar yapılan araştırma ve çalışmalar kutnu kumaşının tarihçesi ve detaylı üretim aşaması ile sınırlı kalmıştır. Kutnu kumaşının modern giysiye uyarlanmasının ötesine geçilememiştir. Bu çalışmada kutnu kumaşı üzerinde şimdiye kadar denenmemiş olan bir yüzey çalışması ve dokuma tasarımı yapılmıştır. Modern ve geleneksel mimarinin harmanından oluşan tema doğrultusunda 4 adet deneysel yüzey tasarımı yapılmış ve dokunarak hayata geçirilmiştir. Günümüzde popülerliği ve bilinirliği azalan bu özel kumaşa hak ettiği değeri vermek ve 21. yüzyıl trendlerine uygun olarak yenilikçi, sıra dışı ve modern bir kutnu kumaşı amaçlanmıştır.

3. Kutnu Kumaş Yüzey Tasarımı

Geleneksel kutnu kumaşlar genellikle dokunurken parlak ve mat çizgilerin yan yana getirilmesi ile dokunduğu gibi üzeri çiçek motifleri olan dokumalarda yer almaktadır. Birçok renkli çizginin yan yana gelmesi ile kutnu dokumalar yapılmaktadır. Bu çizgilerin renkleri, kalınlıkları, parlaklıkları, kullanılan iplik türüne pamuk ya da ipek oluşuna göre farklı adlar ile ifade edilmektedir. Geleneksel kutnu dokumasında kırmızı, siyah, beyaz ve krem renk yanında egemen olan renk sarıdır. Geleneksel kutnu kumaşından esinlenerek, çizgi efekti kullanılarak 4 farklı yüzey tasarımı ile dokuma yapılmıştır. Öncelikle tema belirlenmiş ve hikaye panosu (Mood board) hazırlanmıştır.

Geleneksel kutnu kumaşlar ahşap el tezgahlarında dokunmuşlardır. Bu tezgahlar kamçılıdır, kamçı atkı ipliğinin atılmasını sağlar. Düz ve ikat kutnular armürlü ve kamçılı tezgahlarda dokunurken, çiçekli kutnular armürlü ve jakar tertibatı kamçılı tezgahlarda dokunmaktadır. Yapılan yüzey tasarımlarının kumaşları tarafımızdan tasarlanıp, numune dokumak için kullanılan çivili tezgâhlar kullanılarak dokunmuştur.

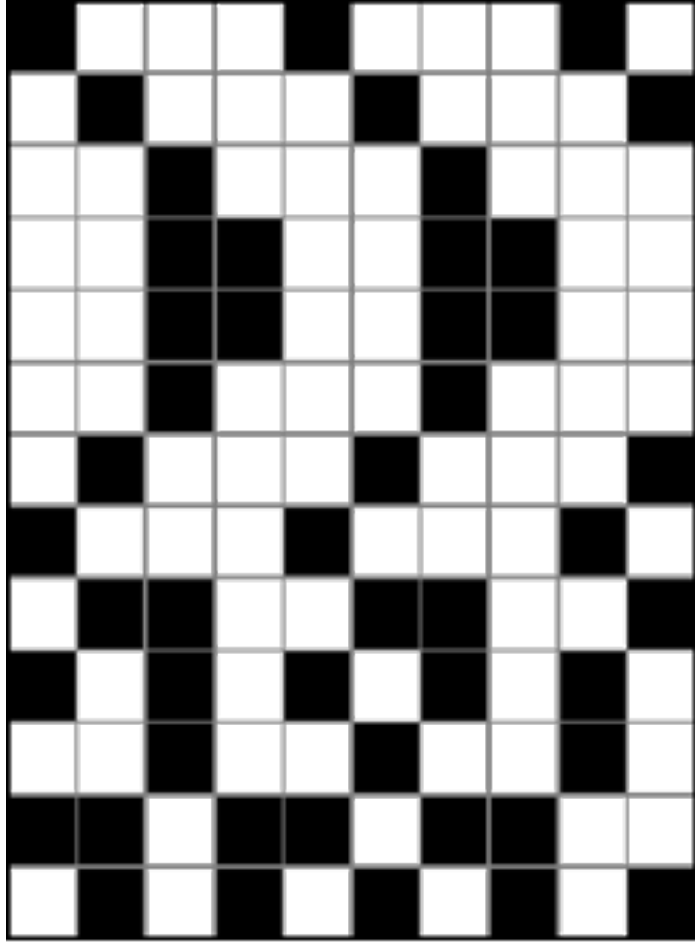
Deneysel yüzey çalışmalarında modern ve minimal mimari ile geleneksel ve süreklilik izi taşıyan mimari yapıların görüntüsünden ilham alındı. Dokumalara verilen efektte; kutnu kumaşının gelenekselliği, modern dünyanın sınırsızlığını etkileyici renk blokları ile çizgisel izdüşümleri kullanıldı (Görsel 1).

Atkı ve çözgü ipliklerinin rengi 2020-2021 pantone renk trendlerine göre
Görsel 1. Ebru Çoruh, Elif Burcu Binboğa, 2020

belirlenip; beyaz, klasik mavi, ateş kırmızısı, yeşil ve tonları kullanıldı. Çözgüsünde floş (suni ipek) atkısında pamuk ve yer yer floşa yer verildi. Kullanılan çözgü tel sayısı üzerinde oynamalar yapıldı böylece sınırsız bir tasarım süreci izlendi. Örgü raporlarında el ile müdahale edilen kısımlar dimi, bezayağı, panama, rips gibi kullanımı yaygın örgü raporları ile birleştirilerek yer yer geleneksel izler barındıran çağa uygun yüzey tasarımları elde edildi. Tasarımlar armürlü dokuma tezgahlarına ve endüstriyel üretime yatkın biçimde tasarlandı.

3.1. Deneysel Yüzey Tasarımları

Görsel 2. Elif Burcu Binboğa, 2020

Birinci tasarımın örgü raporunda rips örgü ve panama örgüden doğan karışık bir teknik uygulanmış ve dimi örgüsüyle hareketlendirilmiştir. Çözgüsünde klasik mavi atkısında beyaz, klasik mavi, ateş kırmızı renkleri kullanılmıştır (Görsel 2).

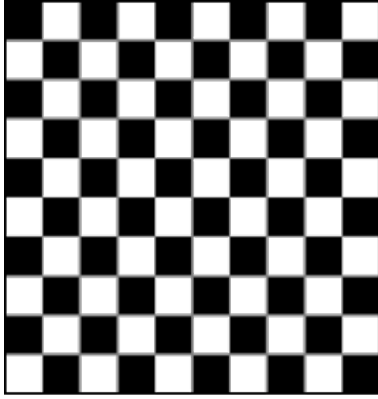

Görsel 3. Tasarım 1, Elif Burcu Binboğa, 2020

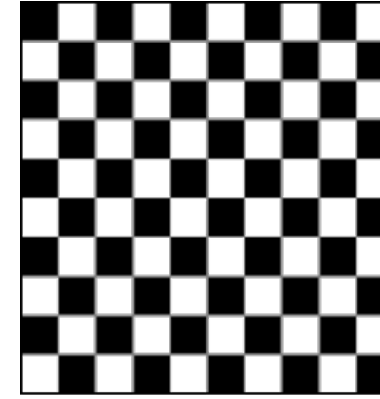
Geleneksel örgü raporu ve el ile müdahaleden doğan modern çizgiler birleştirilmiştir. Geleneksel kabartmalardan ve minimal çizgilerden ilham alınmıştır. El tezgahında dokuma üretimi yapılarak, dokunan kumaşın modern elbise olarak giydirilmesi photoshop programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir (Görsel 3). Bu şekilde yüzey tasarım örneklerimiz ve giysiye dönüşümü görselleştirilmiştir.

İkinci tasarımda birçok kutnu kumaşında kullanılan bezayağı örgü kullanılmış, el ile müdahale edilerek yine bezayağı örgüden oluşan desenler dokunmuştur (Görsel 4). Çözgüde klasik mavi, atkıda beyaz, klasik mavi, ateş kırmızı ve yeşil kullanılmıştır.

Yüzey tasarımları yapılırken, kutnu kumaşının o efsanevi etkisinden yola çıkarak beyaz taş kutnu ve sarı taş kutnu efektlerinden ilham alınarak Görsel 5'te görülen yüzey tasarımı ortaya çıkmıştır. Ultra modern mimarinin çabası şıklığı suni ipek renk blokları ile dokumaya uyarlanmıştır. Kutnu kumaşındaki taş efekti ile mimaride kullanılan dekoratif taşların birleşiminden oluşmuştur.

Görsel 4. Elif Burcu Binboğa, 2020

Görsel 6. Elif Burcu Binboğa, 2020

Görsel 5. Tasarım 2, Elif Burcu Binboğa, 2020

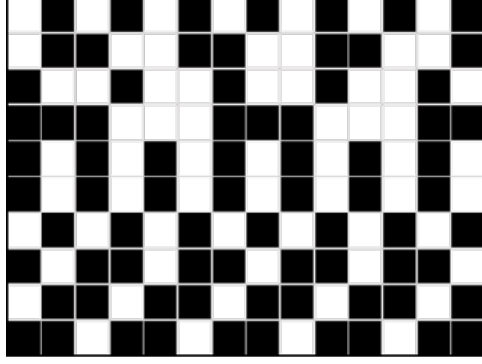
Üçüncü tasarımda Görsel 6 da verilen bezayağı örgü raporu ve el ile müdahalelerle geometrik şekiller oluşturulmuştur. Çözgüsünde şerit halinde beyaz renk ve klasik mavi renk kullanılmış böylece kumaşın fonunda dikey çizgiler oluşması sağlanmıştır. Atkısında beyaz, klasik mavi, ateş kırmızı ve yeşil kullanılmıştır.

Kutnu kumaşın çizgili yapısından etkilenecek geometrik şekillere, simetrik ve asimetrik olarak yer verilmiştir. Geometrik köşeli mimarinin verdiği modern görünüm, kutnu kumaşı ile birleşerek eklektik bir tarza kavuşmuştur. Yüksek katlı geniş metrekareli binaların düz ve sıralı pencerelerinden yola çıkılarak tasarlanmıştır. Görsel 7 de verilen tasarımda geleneksellik ile modernizm bir arada görüntülenmeye çalışılmıştır.

Görsel 7. Tasarım 3, Elif Burcu Binboğa, 2020

Dördüncü tasarımda kutnu kumaşın zincir yapısından etkilenecek, dokuma içinde farklı örgü raporları karışık dokunmuş bezayağı, panama ve ribsın birleşiminden yeni bir doku elde edilmiştir (Görsel 8).

Görsel 8. Elif Burcu Binboğa, 2020

Kutnu kumaşında kullanılan folklorik detaylar değişime uğratılarak, modern mimaride sıkça rastladığımız kolon detayları ve labirent hissi uyandıran çizgiler ile çağdaştırılmıştır. Bazı kısımlarda klasik mavi ile ateş kırmızı rengindeki atkılar birleştirilerek görsel bir yanılmasa sağlanmıştır. Çözgüsünde ateş kırmızı rengi kullanılmış, atkısı yer yer çift kat dokunarak, üç boyutlu ve dokulu bir görünüm verilmiştir (Görsel 9).

Görsel 9. Tasarım 4, Elif Burcu Binboğa, 2020

4. Sonuç

Geleneksel el sanatlarının yok olmasını önlemek sanatın özünü korumanın yanı sıra modern dokunuşlar ile yeniden yorumlamaktan geçmektedir. Bu çalışmada öncelikle geleneksel kutnu kumaşının temel özellikleri ve teknik detayları saptanmıştır. Kumaşın özünü oluşturan suni ipek ve pamuklu iplikler ile dokunmuş tasarımlar, günümüz trendleri ve moda algısına bağlı olarak revize edilmiştir. Köklü bir geçmişe sahip kutnu kumaşı belirlenen tema doğrultusunda yeniden işlenmiş, farklı örgü raporları ve desenler ile güncellenmiştir. Kutnu kumaşı üzerinde yapılan oynamalar ve değişimler geleneksel bir kumaşın modernleşme sürecini ortaya koymaktadır. Unutulmaya yüz tutmuş bir kültürel mirasın güncel tutularak zamana ve dönem şartlarına yenik düşmesi engellenmiş ve kutnu kumaşının farklı bir yönü ortaya koyularak katma değerli kumaşlar tasarlanmıştır. Bundan sonraki çalışmalarda tasarım sayısı ve yönü değiştirilerek farklı dokumalar ortaya çıkarılabilir.

Kaynakça

- Alan, E. (2011). *Gaziantep El Dokumalarından “Kutnu” Üzerine Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.*
- Avcıoğlu K., N. ve Sayar, S. (2020) “Zeugma Kültürel Miras Öğeleri ile Geleneksel Kutnu Kumaşının Giysi Tasarımında Kullanılması”. *İdil Sanat ve Dil Bilgisi Dergisi*, 67:507-514.
- Eraslan, I., ve Atalayer, G. (2013). “Anadolu’da Alaca Üzerine Bir Karşılaştırma”. *Akdeniz Sanat Dergisi*, 6 (11), 251-263.
- İnalçık, H. (2008), *Türkiye Tekstil Tarihi : Üzerine Araştırmalar, Türkiye İşbankası Yayınları, İstanbul.*
- Ocaoğlu, N. (2018), “Geleneksel dokumalarımızdan Kutnu Kumaşının Giysi Tasarımında Kullanılması”, *İdil Sanat ve Dil Bilgisi Dergisi*, 7(52), 1585-1592.
- Öner, M. (2019). “Geleneksel Kültürdeki Dokumanın Güncellenmesi: Gaziantep Kutnu Kumaşı Örneği”, *Milli Folklor Dergisi*, 31(121), 128-140.
- Özmen, E. (2012). *Belgelerle Gaziantep. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı. Yayınevi: Gap – Bilnet Matbaacılık.*
- Yardımcı, K. G. (2016). “Osmanlı Dönemi Dokuma Sanatı Ürünlerinden Örnekler”, *International Journal of Cultural and Social Studies*, 2(1), 219-241.

İnternet Kaynakları

- İnternet: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, *Antep Kutnu Kumaşı-Gaziantep. (Mayıs, 2018)*
Web: <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/gaziantep/nealinir/kutnu-kumasi> 19 Nisan 2020’de alınmıştır.

Görsel Kaynakları

- Çalışmada kullanılan görsel tasarımlar Elif Burcu BİNBOĞA arşivinde yer almaktadır.